

ЗНАЧЕННЯ НАДІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ В КОЗАЦЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Події, які відбуваються у нашому суспільстві, сьогодні передбачають зростання ролі людини в суспільстві, її ділової, комунікативної, підприємницької, організаторської активності, її професійних якостей і психологічних властивостей, уміння взаємодіяти з різними людьми та в різних соціальних спільнотах. Ідеться про переорієнтацію мислення особистості, формування за нових умов навичок взаємодії індивіда із соціумом, що постійно змінюється, про особливості регуляції поведінки людей у соціальних групах, механізмів взаємовпливу, взаємостосунків, самовдосконалення особистості, запобігання невдачам, стресам, хвилюванню за екстремальних умов, розв'язання конфліктів тощо. Сучасна епоха визначає також перехід на всіх рівнях взаємодії (міжнаціональних, міждержавних, міжособистісних) від домінанти конфронтації до домінанти діалогу, від пріоритету сили до пріоритету переконання. Формування надійної особистості відбувалось не одне покоління. В різні епохи по різному ставляться до надійної особистості, досить цікавим є становлення особистості в козацьку добу. Тому завдання цього дослідження є розкриття значення надійної особистості в козацькому середовищі.

Аналізуючи сучасний стан дослідження значення надійної особистості в історичному минулому, а саме в козацькому середовищі, у науково-філософській, гуманітарно-психологічній та історичній літературі змушені констатувати вкрай малу вивченість проблеми.

Проблемі надійності присвячені роботи відомих психологів Г.О. Балла, В.А. Бодрова, М.С. Корольчука, М.А. Котика, Г.В. Ложкіна, Б.Ф. Мільмана, Г.С. Никифорова, С.В. Саричева, І.А. Трухіна, В.Г. Нестеренка та ін. Але мало хто з них торкався питань пов'язаних з дослідженням надійної особистості в історичному минулому. Такі історики як Д. Яворницький, М. Костомаров, Ю. Липа, М. Максимович, торкались проблеми надійної

особистості, але не присвячували цьому питанню окремих праць, тому ця тема на сьогодні залишається малодослідженою та актуальною.

Розглядаючи хронологію виникнення терміну "надійність" слід відзначити, що вже у філософських трактатах XVII - XVIII століть цей термін неодноразово використовувався, але жоден з авторів спеціально його не пояснював.

Багато вчених таких як Вільям Штерн, Михайло Бахтін, Карл Теодор Ясперс та інші трактують поняття «особистість» як цілком конкретну індивідуально-соціальну реальність, і сам принцип ствердження людського буття як самобуття. На їх думку особистість зумовлює вкоріненість людини в бутті, уможлиблює її "самостояння", здатність до опору небажаним зовнішнім впливам і власним потягам; а разом з тим вона стає носієм поривань до вдосконалення світу й самої людини.

Історія стає "своєю", набуває повноти людського змісту на ґрунті нової форми ставлення до світу - особистісної. Особистість сприймає історію як буття, що твориться самими людьми, й, отже, як щось таке, що може бути змінюване людьми. Звідси зацікавлене ставлення до суспільних подій, принципова готовність до участі в них. Особистість відчуває себе здатною, а то й просто зобов'язаною розрізняти повсякденне та історичне, віднаходити в сучасних подіях історичний смисл і відповідно до її уявлень про належний хід історії впливати на процес їх остаточного здійснення.

На формування національного характеру українського народу помітно вплинула його взаємодія з іншими народами, яку видатний український і російський історик М. Костомаров називав "взаємним тертям народів". [5] Ще наприкінці минулого століття у вступі до історії малоросійської етнографії російський історик літератури О.М. Пипін писав про те, що на формування психічного складу українського етносу значно вплинули певні стосунки з Польщею та національно-визвольна боротьба XVI-XVII ст.

М. Костомаров передусім звертає увагу на те, що різномірний етнічний склад населення України, постійна взаємодія з іншими народами (українці

традиційно наймалися на роботу до сусідніх країн, служили у військах інших держав і торгували з ними) зумовили «дух терпимості, відсутність національної зарозумілості», які перейшли «згодом у характер козацтва й залишилися дотепер».

Про українське козацтво, а також гайдамак згадує письменник Ю. Липа. У спогадах XVII ст., зазначає він, описується, що українські козаки і гайдамаки перед атакою салютували супротивникові.[6]

Цікаві висловлювання у цьому руслі знаходимо в І. Яреми, який зазначав, що українцям, з їхнім високим рівнем індивідуалізму ("моя хата скраю") і крайньою соціальною незацікавленістю, усе ж притаманні цінні соціальні якості, а саме: співчуття до інших, гуманність, любов до ближнього, надійність, "здатність розуміти іншу природу, іншу людину, інший народ".[8]

Цікаво що на Січі можна було зустріти всілякі народності, вихідців чи не з цілого світу - українців, поляків, литовців, білорусів, великоросів, донців, болгар, волохів, чорногорців, турків, татар, євреїв, калмиків, німців, французів, італійців, іспанців, англійців. Головний відсоток прибулих на Січ з України. «Усі вони, - розповідає очевидець XVII ст. Яків Собеський, - походять з Росії, хоча серед них є чимало знеславлених шляхтичів із Малої й Великої Польщі, також певна кількість німців, французів, італійців, іспанців, вигнаних за провини»[10]. Для козаків було неважливо якої національності людина їх цікавила людина, на яку можна покластись в бою, яка не зрадить, не вкраде у свого і поділиться останнім куском хліба. Поєднання цих якостей і являють собою надійну особистість.

Варто зауважити, що приходили на Січ і різні злочинці, засуджені на страту, дезертири, всілякі пройдисвіти, але вони загалом не надавали поганого забарвлення запорізькому товариству й, за справедливим зауваженням В. П. Коховського, не могли негативно впливати на козаків внаслідок суворості запорізьких законів, котрі смертельно карали злочинців за провини в Січі. Отже можна сказати, що надійна особистість

серед козаків цінувалась понад усе і всіх, хто не мав такої якості та проявляв себе з гіршої сторони, суворо карались.

Історик Д.І. Яворницький в своїй книзі про запорізьких козаків пише, що на Січ потрапляло немало й дітей чоловічої статі, які служили при панові кошовому чи при полковникові, тобто з дитинства вже виховували козаків, людей сміливих та надійних.

На козацькій раді могли бути присутніми всі без винятку січові козаки, починаючи від січової старшини й кінчаючи простою «сіромою», або простолюдом, черню. Тут панувала цілковита рівність усіх членів громади: кожен користувався однаковим правом голосу, кожен міг заперечити пропозицію іншого, висунувши натомість свої плани й міркування, але що вже було ухвалене радою, було необхідним і обов'язковим для всіх. Запорізька громада доходила до повного ідеалу, невідомого ні в давні, ні в середні, ні в нові віки; принцип рівності панував тут у всьому: під час загальних зборів, при виборах військової старшини, січовому й паланковому управлінні, у всіх запорізьких школах, у спільній трапезі, при поділі майна й у приватному житті в куренях. Ні знатність роду, ні станове походження, ні перевага віку не мали в Січі жодного значення: лише особисті якості, тобто відвага, надійність, досвід, розум, кмітливість бралися до уваги. Таким чином, у запорізькій громаді губилася будь-яка поодинокі особистість, якою б талановитою й показною вона не була.

Значення громади, товариства у запорізьких козаків виявлялося навіть зовні: ордери, листи, респонси, які розсилали із Січі в різні місця, закінчувалися підписом: «Отаман кошовий Війська Запорізького з товариством». Так само починався кожен документ: «До нас дійшов лист», «Ми Військо», «За звичаєм нашим на спільній раді нашій всім уголос читали».

Поза сумнівом, такі цінні якості українського народу, як толерантність, надійність, повага до інших народів і їхніх культур, збереглися до наших днів. Україна - одна з небагатьох держав колишнього Радянського Союзу, в

якій немає відкритих міжетнічних конфліктів, незважаючи на етнічне розмаїття її населення.

Українські думи та історичні пісні, та навіть пісні суто ліричні засвідчують, що серед козацтва епічне ставлення до світу ще помітно переважало над суто особистісним. Поряд з мотивами історичної дії - служіння батьківщині, захист православної віри - найбільш індивідуально привабливим мотивом залишається слава. За певних обставин ці мотиви могли приходити й справді приходили у протиріччя один з одним.

Одним із перших свідомо зацікавлених серйозний упорядник і дослідник української пісні Михайло Максимович. У його збірках є багато відомостей про історичні події та конкретних героїв: Коновченка, Головатого, Палія, Чалого, Чурая, Богуславця: там надруковані гайдамацькі пісні «Про Залізняка», «Про Гонту і Котовича» «Про Гонту», є там також дві пісні про гайдамацького сотника Харька. В цих піснях бачимо ставлення народу до героїв як до надійних особистостей, які не зрадять ні свою батьківщину, ні свого народу, витримуючи тортури та біль, і, навпаки, зневажливе ставлення до тих ненадійних особистостей, що зраджують Україну. Українська народна творчість яскраво засвідчує значення особистості та невідворотність переходу до нової форми ставлення до світу й відповідно до нового способу включення людини в історію.

Деякі науковці дотримуються думки, що історичні процеси треба досліджувати не на рівні видимості, а проникати в сутність, необхідно виокремлювати головні моменти, що вивчає повсякденне життя людей, їх дії, вчинки, діяльність, тобто все те, що складає дійсну історію.

Отже, історичний процес складається з життєдіяльності людей. Вони працюють, виробляють матеріальні і духовні цінності. Вони передають ці цінності, а також традиції, звичаї, культурні досягнення з покоління в покоління. Інакше кажучи, народ - суб'єкт історії. Але в цьому нескінченному процесі історії особистість відіграє певну роль та виконує ті чи інші функції, які залежать від займаного нею в Товаристві становища. І, як ми бачимо,

особливо велика роль належить тим хто має владу, отаманам та гетьманам. Їхні дії та вчинки, їх надійність оспівують у піснях, пишуть історію, вони впливають на долі мільйонів людей і міжнародні відносини. І якщо вони працюють на благо народу, вирішують історичні завдання по реалізації соціального прогресу, на гуманізації суспільства, то такі діячі залишаються в історії як видатні особистості, і народ їх пам'ятає завжди.

Література:

1. Братусь Б. С. Аномалии личности. / Братусь Б. С М.: Мысль, 1988. 301 с.
2. Великі особистості в історії.[електронний ресурс] - Режим доступу: <http://all-filosof.ru/socialna-filosofija/41/567-veliki-osobistosti-v-istorii>
3. Вступ до філософії: онтологія людини: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / [авт. тексту В.Г. Нестеренко.] - К.: Абрис, 1995. - 336 с.
4. Грушевський М. Соціально-виховуюче значення вивчення історії / Грушевський М. Хто такі українці й чого вони хочуть. - Київ, 1991.
5. Костомаров М.І. Дві руські народності / Микола Костомаров ; [пер. і післям. Олександра Кониського]; з переднім словом Дмитра Дорошенка. - Київ; Ляйпціг : Українська накладня, [1923]. - 111 с.
6. Липа Ю. Призначення України. - Львів, 1992. - С. 153-165.
7. Ліщинська О. Факти і артефакти соціальної залежності / Ліщинська О. // Соціальна психологія : Український науково-практичний журнал. - 2006. - №6. - С. 124-129
8. Львовичкіна А. М. - Етнопсихологія.[електронний ресурс] / Львовичкіна А. М. Режим доступу: http://imanbooks.com/book_483
9. Українська душа: Збірник статей.[електронний ресурс] / Відп. ред. В. Храмова - Київ, 1992. Режим доступу: <http://toloka.hurtom.com/viewtopic.php?t=20893>
10. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків / Яворницький Д.І. Т.1. Львів: Світ - 1990. - 316 с.

